

Waar sociale wetenschappers en stedenbouwkundigen meenden in de polders samenlevingen te kunnen creëren die niet behept waren met de fouten van het oude land, bleven de rijksambtenaren die verantwoordelijk waren voor de aanleg en inrichting van het nieuwe land realistischer uitgangspunten innemen. Zo onderkende de inrichtingsdienst nog voordat de Noordoostpolder was drooggevallen dat het voorspellen van de ontwikkeling van de nederzettingen in deze polder ongewis was, omdat te verwachten viel dat door rationalisatie en mechanisatie de aantallen landarbeiders wel eens flink terug zouden kunnen gaan lopen. En zo gebeurde het ook, wat ertoe leidde dat bij de planning van de inrichting van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland meer dan tien geprojecteerde dorpen van de plankaart geschrapt werden en de overblijvende dorpen vanaf het begin mede werden gezien als vestigingsplaats voor forensen en recreatiecentra.

Hoewel Van Woensel er blijk van geeft wel degelijk oog te hebben voor ontwikkelingen die het polderniveau overstijgen, stelt hij zich in zijn analyse en conclusies terughoudend op. Dat is jammer, want, nogmaals, zijn boek geeft ampele ondersteuning aan verdergaande gevolgtrekkingen over de ontwikkeling van de Nederlandse stedenbouw en over de invloed van de landbouwsociologie op het overheidsbeleid in de IJsselmeerpolders. Niettemin biedt het boek door de degelijke presentatie en overzichtelijke ordening van het vele verzamelde materiaal een waardevol tijdsbeeld waarmee anderen hun voordeel kunnen en moeten doen. De vaak prachtige foto's die Van Woensel in zijn boek heeft opgenomen, versterken het tijdsbeeld nog. Zij tonen dorpen die zeker in de beginjaren niet meer waren dan een paar straten met rijtjeshuizen, wat winkels, drie scholen en drie kerken, in een leeg en plat landschap.

Dirk Jan Wolfram

A. Kahin, *Rebellion to integration. West Sumatra and the Indonesian polity 1926-1998* (Amsterdam: Amsterdam university press, 1999, 368 biz., f59,50, ISBN 90 5356 395 4).

Dit boek is een politieke geschiedenis van West-Sumatra van de laatkoloniale tijd tot heden, 'focusing on the course and degree of the Minangkabau people's integration into the contemporary Indonesian state' (17). Na een inleiding en proloog wordt in vier delen van elk drie hoofdstukken de geschiedenis van de Minangkabauers, de belangrijkste etnische groep in West-Sumatra, verteld. Het betoog verloopt chronologisch en springt daarbij van hoogtepunt naar hoogtepunt. Het eerste deel begint met de direct in de kiem gesmoorde communistische opstand van 1927 en geeft vervolgens een nauwkeurig overzicht van de verschillende nationalistische partijen in West-Sumatra en hoe deze uiteindelijk bijna alle door de koloniale staat in de jaren dertig verboden werden.

In het tweede deel (1942-1949) worden de Japanse tijd en de onafhankelijkheidsstrijd behandeld. West-Sumatra speelde hierin een eigen rol, door het grote aantal Minangkabauers in de nationale politiek, met Mohammad Hatta als allerbekendste persoon, en door het verschaffen van onderdak aan de noodregering van de Republiek Indonesia nadat Sukamo, Hatta en andere Republikeinse leiders tijdens de tweede politieke actie waren opgepakt.

Het derde deel (1956-1961) concentreert zich op de Dewan Banteng, een groep van ontevreden militairen, die het bestuur in West-Sumatra overnam om meer prioriteit aan de eigen provinciale ontwikkelingsnoden te geven. De centrale regering in Jakarta tolereerde dit een tijd, totdat de leider van de Dewan Banteng, kolonel Ahmad Hussein, geprest door radicaler medestanders,

in 1958 een contra-regering (PRRI) uitriep. Jakarta kwam hierop prompt in actie en onderwierp de opstandige provincie.

In het laatste deel (1965-1998) wordt eerst de machtsgreep van Soeharto en het uitschakelen van de communistische partij geschetst. In West-Sumatra kreeg dit aparte betekenis, omdat de communisten eerder een grote rol speelden in de onderwerping van de PRRI. Onder Soeharto grepen de Minangkabauers de gelegenheid aan langzaam weer hun door de onderdrukking van de PRRI gedeukte zelfvertrouwen op te bouwen. Ze moesten zich hierbij wel schikken naar Jakarta; zo werden de oude dorpen, *nagari*, opgebroken in kleine eenheden die voldeden aan de nationale standaard, maar de sociale samenhang van *nagari* misten.

De belangrijkste bronnen van Audrey Kahin zijn lokale kranten en geschiedwerkjes, interviews met betrokkenen, waarvan de oudste dertig jaar geleden zijn afgenomen en qua thematiek teruggaan tot de jaren dertig, en een aantal bijzondere archivalia, zoals het dagboek van Khatib Sulaiman berustend bij diens weduwe en rapporten van de Britse consul in Medan ten tijde van de bloedige vervolging van communisten in 1965-1966. Dit materiaal stelde haar in staat een nauwkeurig relaas te geven van de politieke gebeurtenissen en ze geeft met name nieuwe informatie over de jaren 1942-1945, 1949-1958 en 1965-1971, die doorgaans in de historiografie door gebrek aan bronnen onderbelicht blijven. Voor de jaren na 1971 kon ik haar op slechts enkele, kleine onjuistheden betrappen. Een aardig nieuwigheidje is dat tijdens de onafhankelijkheidsstrijd de Engelsen in Singapore wapens smokkelden naar Republikeins Sumatra en dat opium in die jaren het belangrijkste uitvoerproduct was.

Wie prijs stelt op dit soort evenementiële geschiedenis zal het boek hogelijk waarderen, maar mijns inziens kan een politieke geschiedenis verder gaan dan een minutieus verslag over de vraag wanneer wie met wie in de clinch lag of juist een verbond aanging. Kahin gaat nauwelijks in op de politieke standpunten zelf en nog minder op de economische en culturele achtergronden. Het samenvallen van de depressie met het oppakken van nationalist in de jaren dertig, de kenmerken van een gewenste Islamitische staat en de invloed van een economie gebaseerd op de export door *smallholders* op het verzet van de Dewan Banteng tegen een in Jakarta geformuleerd deviezenbeleid blijven onbesproken.

Mijn grootste bezwaar tegen dit boek betreft de inleiding en proloog, waaruit blijkt dat Kahin zich heeft laten inpakken door haar Minangkabause informanten en hun visie op de geschiedenis klakkeloos overneemt. De Minangkabauers worden hier geportretteerd als egalitaire, democratische helden, die zich verzetten tegen de hiërarchische, corrupte en centralistisch denkende Javanen (en Nederlanders). Dit beeld klopt niet met de werkelijkheid. Het nationalistische verzet van 1927 en de jaren dertig was niet zozeer tegen het centrum gericht, als tegen een buitenlandse overheerser. Het egalitaire ideaal van de Minangkabause dorpsdemocratie wordt tegengesproken door de pre-koloniale Minangkabause staat, waarin de vorsten wel degelijk gezag hadden. Minangkabauers besturen thans trouwens de Mentawai eilanden voor de West-Sumatraanse kust met hetzelfde *dédain* als Javanen de Minangkabauers als minder geciviliseerd beschouwen. Door eenzijdige aandacht voor non-coöperatieve nationalist in de koloniale periode, negeert ze de coöperatieven, terwijl dezen in de Minangkabauraad en de Padangse gemeenteraad juist probeerden de relatie tussen centrum en periferie te veranderen. Had zij aandacht gehad voor de politiek van coöperatieven, dan waren ook de andere etnische groepen in West-Sumatra, zoals Niassers, Indiërs, Batakkers en Chinezen, in beeld gekomen. Alleen Chinezen worden kort genoemd, als wapenleveranciers in de onafhankelijkheidsstrijd, doch, in opvallend contrast met de Minangkabauers, altijd anoniem. Kahins boek zal met gejuich door de Minangkabause leiders worden ontvangen, maar een neutraler toeschouwer heeft nog veel te wensen.

C. Linssen, H. Schoots, T. Gunning, *Het gaat om de film! Een nieuwe geschiedenis van de Nederlandsche Filmliga 1927-1933* (Amsterdam: Bas Lubberhuizen, Filmmuseum, 1999, 320 blz., ISBN 90 76314 34 9).

De in 1927 opgerichte Nederlandsche Filmliga was een initiatief van intellectuelen en kunstenaars tot bevordering van de kunstzinnige film. De aanleiding was het verbod in enkele steden tot vertoning van de 'communistische' film 'De moeder' van Poedovkin. De filmliga constateerde dat de bioscopen uit commerciële overwegingen hoofdzakelijk Hollywoodfilms vertoonden, die in de regel van inferieure kwaliteit waren. Het betere aanbod uit Europa zou nauwelijks aan bod komen.

De filmliga organiseerde voor haar leden besloten filmvoorstellingen, waarin ook de Nederlandse experimentele en documentaire film aan bod kwam. Zij bracht een eigen orgaan uit, waarvan de jaargangen 1927-1931 in 1982 door uitgeverij SUN opnieuw zijn uitgegeven. Deze reprint was een teken van de voortrekkersrol die later aan de filmliga werd toegekend. Dat de latere jaargangen van de filmliga niet opnieuw werden uitgegeven, is te verklaren uit haar veranderde karakter in de jaren tot 1936, toen het doek viel. De filmliga had zijn belangrijkste ideoloog, Menno ter Braak, als redacteur verloren, en gaf zijn strijdbare houding op. De gewijzigde politieke omstandigheden van de jaren dertig speelden daarbij een belangrijke rol: de sterk op vorm, intensiteit en individualiteit geconcentreerde kunstvisie van de jaren twintig maakte plaats voor een zakelijker en publieksgerichter opstelling. Mede-oprichter Henrik Schölte gaf zijn oude principes prijs in zijn artikel 'Amerikaansche regeneratie' in de filmliga van maart 1933, en zijn ommezwaai was compleet toen hij in 1936 een betrekking aanvaardde als 'publicity manager' van de Amerikaanse filmmaatschappij Metro Goldwyn Mayer.

Volgens twee auteurs van *Het gaat om de film!*, Céline Linssen en Hans Schoots, hebben de ideeën van de filmliga decennialang de Nederlandse filmesthetica beheerst en daarop een negatieve invloed uitgeoefend. Die invloed was mogelijk door de centrale posities van filmligaleden in de Nederlandse filmkritiek na de oorlog. Bovendien werd de beeldvorming over de filmliga gedomineerd door haar eigen grondleggers, die er baat bij hadden deze zo progressief mogelijk voor te stellen. Linssen en Schoots maken kritische kanttekeningen bij dat beeld. De Nederlandsche filmliga was naar hun opvatting veeleer een elitaire beweging. Haar strijd tegen Hollywood en het 'Amerikanisme' vormde de behoudzuchtige reactie van de 'hoge' cultuur op de impulsen van een nieuwe populaire cultuur. De esthetica van Ter Braak getuigde eerder van een verouderde romantiek dan van avant-gardisme. Het bioscoopwezen was de avant-garde trouwens veel gunstiger gezind dan de filmliga voorstelde. Tenslotte menen de auteurs dat de filmliga een minder gesloten front was dan de beeldvorming suggereert: de bestuursleden werden gedreven door conflicterende belangen en motieven.

Met name Céline Linssens artikel berust op nieuw bronnenonderzoek van vooral materiaal uit het Filmmuseum, waar een deel van het filmliga-archief jarenlang onvindbaar is geweest. Maar zowel haar als Schoots' aanpak hinkt op twee gedachten. Enerzijds proberen de auteurs een verantwoorde historische reconstructie te geven, anderzijds hebben zij hun onderzoek doorspekt met waardeoordelen en anachronismen. Schoots' ideaal lijkt uit te gaan naar film als een synthese van kunst en verstrooiing, van hoge en lage cultuur, als een medium van een internationale cultuur. Met dit ideaal als uitgangspunt heeft zijn bijdrage het karakter gekregen van een polemiek tegen het gedachtegoed van de filmliga. Hij slaat daarbij nogal wild om zich heen. Zijn veronderstelling dat Ter Braak de naam van filmmagnaat Tuschinski om hem te pesten met een y aan het eind schreef, is te ver gezocht: deze fout werd ook in de reclames van Tuschinski zelfgemaakt. Störender is dat Schoots een belangrijke primaire bron over het hoofd